

“AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN KARARLARININ YERİNE GETİRİLMEMESİNDEN DOĞAN SORUMLULUK

Yard. Doç. Dr. Ebru Karaman*

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın özellikle Avrupa Kıtası'nda yarattığı insan hakları ihlalleri, insan hakları ve özgürlüklerin kurumsal alandan çıkıp uygulama alanına girmesine neden olmuştur. Önceleri esas itibarıyla bir iç hukuk sorunu olarak değerlendirilen insan haklarının ihlali ve güvence altına alınması, günümüzde uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bunun en önemli sonucu ise, uluslararası bir denetim ve koruma mekanizması olan Avrupa İnsan Hakları sisteminin kurulmasıdır¹. 1950 yılında imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) Başlangıç kısmında da belirtildiği gibi, bu Sözleşmeyle Avrupa Konseyi üye devletleri, insan hakları ile özgürlüklerin korunmasını amaçlamaktadır². AİHS, klasik uluslararası antlaşmalardan farklı olarak, karşılıklı ve iki taraflı taahhütlerin ötesinde, taraf devletlerin yerine getirmesi gereken objektif yükümlülükler yaratan ayırt edici bir niteliğe sahiptir. Sözleşme'nin AİHM tarafından insan hakları alanında Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi olarak tanımlanması da bunun bir sonucudur³.

---

¹ Hakem denetiminden geçmiştir.

* Beykent Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

¹ İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme, Roma'da 4 Kasım 1950'de imzalanmış; 3 Eylül 1952'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, 18 Mayıs 1954'de Türkiye tarafından onaylanarak, 19 Mart 1954 tarih ve 8662 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bkz.: Şeref GÖZÜBÜYÜK, Feyyaz GÖLCÜKLÜ, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi)**, 7.bs. Ankara, Turhan Kitabevi, 2007, s.10; Sezgin TANRIKULU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru İçin El Kitabı**, İstanbul Barosu Yayınları, 2002, s.9-10.

² GÖZÜBÜYÜK, GÖLCÜKLÜ, **a.g.e.**, s.11. Sözleşme'nin Başlangıç Bölümü; "...Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu ve insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından birini oluşturduğunu göz önüne alarak, dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve sağlanıp korunabilmesi, her şeyden önce, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin inançlarını bir kez daha tekrarlayarak, aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin..." şeklinde. Bkz.: (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/AIHS_tr.pdf, 14.03.2013.

³ Faruk BİLİR, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamanın Yenilenmesi", **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.I, S.2, Y.2006,s.3-30. Bkz.: (Çevrimiçi) <http://hukuk.erciyes.edu.tr>, 27.02.2013.

Sözleşme'nin 19. maddesiyle kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), gerek devlet başvuruları gerekse bireysel başvurular sonucunda hak ihlallerini saptamakta ve Mahkemenin ihlal kararının yerine getirilebilmesi için dosyayı Bakanlar Komitesi'ne göndermektedir⁴.

Yargılama işleminin amacı, uygulamada bir işlevinin olmasıdır. Şüphesiz yerine getirilmeyen bir mahkeme kararının fiilen hiçbir önemi yoktur. Bu nedenle AİHM'nin kararları da kendi başına bir değer teşkil etmez. AİHM kararları, gelecek için bir değişim vaadi, hak ve özgürlüklerin fiili olarak var olmasını sağlaması gereken bir sürecin başlangıcıdır. Dolayısıyla, AİHM'nin kararlarının yerine getirilmesi insan hakları ihlallerinin önlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır⁵.

1998 yılında yürürlüğe giren 11 No.lu Ek Protokol'ün Mahkeme kararlarının uygulanmasına yönelik getirdiği yeniliklerin reform niteliğinde olduğu ve AİHM'yi gerçek bir yargı organı haline getirdiği kuşkusuzdur⁶. Ancak Mahkeme, getirilen düzenlemelere rağmen, ciddi şekilde artan iş yüküyle yeniden karşılaşmıştır⁷. 11 No.lu Ek Protokol'ün getirdiği hızlanmayı arttıran ve Mahkemenin kararlarının uygulanması aşamasında Bakanlar Komitesi'nin yetkilerini güçlendirmeyi amaçlayan yeni bir protokol ihtiyacı doğmuştur. 14 No.lu Ek Protokol 13 Mayıs 2004'te imzaya açılmış ve 1 Haziran 2010'da yürürlüğe girmiştir⁸.

Söz konusu düzenlemenin değerlendirilmesiyle birlikte, bu çalışmanın ilk bölümünde AİHM kararları ve kararların bağlayıcılığı; ikinci bölümünde ise, AİHM kararlarının yerine getirilmemesi durumunda Bakanlar Komitesi, AİHM ve Parlamenteler Meclisi tarafından uygulanabilecek yaptırımlar üzerinde durulacaktır.

I- AİHM Kararlarının Bağlayıcılığı

A- Bağlayıcılığın Kapsamı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf Devletler açısından bağlayıcıdır. Sözleşmesi'nin 46. maddesinin

⁴ Abdurrahman EREN, **Türkiye'de İnsan Haklarının Korunması (Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü)**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2007, s.600.

AİHS'nin Mahkeme'nin kuruluşunu düzenleyen 19. maddesi; "Bu Sözleşme ve protokollerine, Yüksek Sözleşmeciler Tarafınca kabul edilen yükümlülüklerle uyulmasını sağlamak için, aşağıda "Mahkeme" olarak anılacak bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulur. Mahkeme devamlı görev yapar." Bkz.: (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/AIHS_tr.pdf, 14.03.2013.

⁵ Françoise TULKENS, "L'exécution et les Effets des Arrêts de la Cour Européenne des Droits de l'Homme. Le Rôle du Judiciaire", **Cour Européenne des Droits de l'Homme, Dialogue Entre Juges**, Conseil Européen, Strasbourg, 2006, p.12.

⁶ Durmuş TEZCAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Verdiği Kararlar ve Bu Kararların Yaptırım Gücünün Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", **Kopenhag Kriterleri - Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin Ortak Paydası mı?**, Ed. İbrahim Kaboğlu, İstanbul Barosu Yayını, No.1, s.149.

⁷ Rona AYBAY, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Mayıs-Haziran 2010, S.88, s.246-247.

⁸ Faruk BİLİR, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisi**, 2.bs., Ankara, Adalet Yayınevi, 2012, s.169.

1. fıkrasına göre, Sözleşmeciler Taraf, taraf oldukları davalarda Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ederler⁹. Sözleşme'nin "bağlayıcılığı", Sözleşme'ye taraf olan "devletler" için söz konusudur. Sadece taraf devletler için bağlayıcılık, devlet dışındaki gerçek ve tüzel kişilerin AİHS ve Ek Protokoller kapsamındaki bir hakkı ihlal etmeleri halinde, bunlar için AİHS bağlamında bir sorumluluğun bulunmamasını gerektirir. Zira AİHS ve devletin taraf olduğu Ek Protokoller kapsamındaki bir hakkın ya da özgürlüğün ihlali ile Sözleşmeciler devlet gücünün kullanılması arasında bir bağlantı kurulabilmesi gerekmektedir. Devlet adına yetki kullanmak durumunda olanların yerine getirmeleri gereken ödevleri doğrudan ya da ihmal yoluyla yerine getirmeyerek yol açtıkları ihlallerden devlet sorumlu tutulabilmektedir. Diğer bir ifadeyle devlet, kendi adına güç kullanmaya yetkili olmayan kişilerin özel hukuk kapsamındaki bir ilişkiden doğan borcunu ödememesinden sorumlu değildir. Ancak borçlunun, böyle bir borcu yerine getirmemesi yüzünden "hapis" ile cezalandırılması halinde, 4 No.lu Ek Protokol'e taraf olan bir devletin sorumluluğu söz konusudur¹⁰.

Bununla birlikte, bir uluslararası antlaşmanın, belli ve sınırlı durumlarda, o antlaşmaya taraf olmayan devletler üzerinde de bazı etkileri olacağı kabul edilebilir¹¹. Bu konuda AİHS'nin genel kurallar dışında özel bir durumu yoktur; ama örneğin, işkence yasağı (AİHS md.3) gibi uluslararası hukukun emredici kuralları (jus cogens) arasında sayılan ve AİHS metninde de yer alan hükümlerin, taraf olmayan devletler açısından da bağlayıcı olduğu kabul edilmelidir. AİHS'nin taraflarının, bu Sözleşme'nin hükümlerine uygun davranmaları ve Sözleşme'de öngörülmüş yükümlülükleri yerine getirmeleri, kamusal uluslararası hukukun bir gereğidir¹².

B- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararları

Mahkemenin vermiş olduğu kararlar, ulusal mahkeme kararlarını ortadan kaldıramaz; onları değiştiremez. Zira Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin görevi bir temyiz mahkemesi gibi çalışmak değildir. Ulusal mahkemelerin iddia edilen hukuksal hatalarını düzeltmek veya ulusal mahkemelerin kararları yerine kendi delil değerlendirmelerini ve kararlarını geçirmek gibi bir görevi ve yetkisi yoktur¹³.

⁹ AİHS'nin "Kararların Bağlayıcılığı ve İnfazı" başlıklı 46. maddesinin 1. fıkrası; "Yüksek Sözleşmeciler Taraf, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler." Bkz.: (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/AIHS_tr.pdf, 14.03.2013.

¹⁰ AİHS'nin borçtan dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılma yasağını düzenleyen 4 No.lu Ek Protokol'ün 1. maddesi uyarınca; "Hiç kimse, yalnızca akdi ilişkiden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememiş olmasından dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılamaz." Bkz.: AYBAY, **a.g.e.**, s.241.

¹¹ Vahit BIÇAK, "Uluslararası İnsan Hakları Normlarının Yorum Organı Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarının Türk Hukukunun Gelişimine Katkısı", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Ankara, C.XVII, Y.2000, s.113.

¹² AYBAY, **a.g.e.**, s.242.

¹³ AİHM Başkanı Luzius WILDHABER'in, Anayasa Mahkemesinin 38. Kuruluş Gününde yaptığı konuşma, Ankara, 25 Nisan 2000. Bkz.: Şeref ÜNAL, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi - İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**, Ankara, TBMM Yayınları No.89, 2001, s.407.

Mahkeme verdiği karar ile sadece Sözleşme'nin ihlal edilip edilmediğini tespit eder. İhlalin tespiti halinde, Sözleşmeciler Devletlerin, Mahkeme kararlarının uygulanması için gereken tedbirleri almaları gerekir. Diğer bir ifadeyle Sözleşme'nin 46. maddesinde kararların nasıl yerine getirileceğine ilişkin bir düzenleme yoktur. Her sözleşmeciler Devlet, kararın nasıl yerine getirileceğini kendisi belirleyecektir. Her şeyden önce vurgulanmalıdır ki, Sözleşme'de öngörülen hak ve özgürlüklerin korunmasında asıl görev ulusal makamlarla yargı organlarına düşmektedir¹⁴. Ancak ulusal süreçte tatmin edici bir çözüm bulunamadığı takdirde, AİHM devreye girmektedir¹⁵.

İlgili Devlet ihlali sona erdirmek ve mümkün olduğunca ihlal öncesi durumu yeniden sağlayacak şekilde ihlalin sonuçlarını giderme yükümlülüğü altındadır¹⁶. Diğer bir ifadeyle, Mahkeme ihlal tespit etmişse, ilgili Devlete düşen yükümlülük, öncelikle bu ihlali sona erdirmektir. İhlal sona erdirildikten sonra durum, mümkün olduğu kadar ihlal öncesindeki hale getirilmelidir. Eski hale iade (restitutio in integrum) mümkün değilse, ilgili Devlet Mahkeme'nin ihlal tespit ettiği kararla bağdaşabilecek araçları kendisi seçebilecektir¹⁷.

AİHM kararlarını uygulama ödevi, Sözleşme'nin 1. maddesince tanınmış hakları garanti altına alma yükümlülüğünü yerine getirmemiş devletin sorumluluğundadır¹⁸. Sözleşmeciler Devletin, uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumluluğu kapsamında, üç yükümlülük doğmaktadır: Haksız fiilin durdurulması, tazmin ve benzer ihlallerin önlenmesi (haksız fiilin tekrarlanmaması) yükümlülüğü¹⁹. Bu üç yükümlülük, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46. maddesinin 2. paragrafının uygulanması için Bakanlar Komitesi'nce kabul edilen 6(2) numaralı kurala²⁰ uygun olarak ve Sözleşme'nin 46. maddesinin 2.

¹⁴ Hasan BAKIRCI, "AİHS'ye Üye Devletlerin Sözleşmeden Kaynaklanan Pozitif Yükümlülükleri", **50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye**, Uluslararası Sempozyum, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ed. Ahmet Taşkıran, Ankara, 4 Aralık 2009, s.31-32.

¹⁵ ÜNAL, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi...**, s.407.

¹⁶ Osman DOĞRU, "**İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının İç Hukuklara Etkileri**", Anayasa Yargısı Dergisi, No. 17, Ankara, 2000, s. 195; Naz ÇAVUŞOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi**, s. 35.

¹⁷ Faruk BİLİR, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y.2006, C.55, S.1, s.153. Bkz.: (Çevrimiçi) www.auhf.ankara.edu.tr/dergiler, 21.03.2013.

¹⁸ Mahkeme, devlete iç hukukunu Sözleşme'ye uyumlu hale getirmesi yükümlülüğünü hatırlatmak için, Sözleşme'nin 46. maddesine paralel olarak, 1. maddeye de sıklıkla başvurmuştur. Bkz.: Elisabeth LAMBERT ABDELGAWAD, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı**, Strasbourg Üniversitesi, Çeviren: İnan SEVİNÇ, 2. bs., Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, 2012, s.12.

¹⁹ ÜNAL, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi...**, s.408.

²⁰ Bakanlar Komitesi'nin 10 Mayıs 2006 tarihli 964. Daimi Temsilciler Toplantısı'nda kabul edilmiş metnin 6 (2) No.lu Kuralı: "Yüksek sözleşmeciler tarafca bir kararın infazının denetlenmesi çerçevesinde, Sözleşme'nin 46. maddesinin 2. paragrafı gereğince, Bakanlar Komitesi:

a. Mahkemenin vermiş olduğu adil tazminin varsa gecikme faiziyle birlikte ödenip ödenmediğine ve

b. Gerektiğinde, karara uymak gayesiyle gerekli araçları seçmek için yüksek sözleşmeciler tarafa tanınan takdir hakkını göz önünde bulundurarak, gerekiyorsa:

i. ihlali sona erdirmeyi sağlamak ve mağdur tarafın, sözleşmenin ihlalinden önceki durumuna, mümkün olduğunca, kavuşturulması için bireysel önlemler alınıp alınmadığını;

fıkrasına dayanılarak kabul edildiği gibi, Bakanlar Komitesi kararlarından da açık bir biçimde çıkarılabilir²¹. Böylece, AİHM kararlarından kaynaklanan yükümlülükler üç büyük kategoriye ayrılmaktadır: Adil tazmin, maddi olmayan bireysel önlemler ve genel önlemler.

1- Adil Tazmin

Sözleşme'nin 41. maddesi; «Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Tarafın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.» şeklinde düzenlenmektedir.

Adil tazmin Sözleşme'nin hükümlerine göre Mahkeme'nin devlete buyurabileceği tek önlemdir. Böylece karar, klasik biçim olan beyan edici kararın tersine kazandırıcı karar değeri kazanır. Adil tazmin ödeme yükümlülüğü çok zorluk oluşturmamaktadır; zira bu durumda açıkça ve doğrudan infaz edilebilen bir yükümlülük söz konusudur²².

Mahkeme, kendisine ödemenin hangi para cinsinden yapılacağını belirleme yetkisini tanımış ve Sözleşme Hukuku'nun referans alınacak para birimi olarak Euro'yu seçmiştir. 28 Ağustos 1991 tarihli *Moreira de Azevedo/Portekiz* kararından bu yana, Mahkeme, savunmacı devlet için ilke olarak 3 aylık bir süre öngörmektedir²³. Ancak bazı devletlerin hükmedilen tazminatı geç ödemeleri nedeniyle Mahkeme, Bakanlar Komitesi'nin uygulamasını sistemleştirerek, süreye bağlı olarak gecikme faizi uygulamaktadır. Bu gecikme faizlerinin ödenmesini kontrol etme yetkisi de Bakanlar Komitesi'ne tanınmaktadır²⁴.

Mahkemenin son zamanlardaki 41. maddeye karşılık 46. maddeye (genel veya maddi olmayan bireysel tedbirlere) belirgin bir öncelik vermeyi hedefleyen eğilimi ve yine Mahkemenin adil tazmini hesaplamasına dair objektif kriterleri ortaya çıkarmayı hedefleyen çabaları vardır. Örneğin AİHM, İtalya aleyhine verdiği birçok kararlar, tazminatın hesaplanmasında nispeten özel kriterler getirmiştir. Bu kriterler, adil tazminin hesaplanmasında tutarlılığı pekiştirdiğinden, ulusal makamlar için de bir başvuru kaynağı olarak kullanılmalıdır²⁵.

---

ii. tespit edilmiş ihlallerin yeni benzerlerinin önlenmesi veya devam eden ihlallere son verilebilmesi amacıyla genel tedbirlerin alınıp alınmadığını inceler.”

²¹ Örneğin; fiili kamulaştırma nedeniyle mülkiyet hakkının ihlalinin tespit edildiği *Papamichalopoulos ve Diğerleri/Yunanistan Davası*'nda, kamulaştırma konusu arazi üzerindeki binalarla birlikte altı ay içinde başvurucuya geri verilmesine, bunun yerine getirilmemesi halinde, maddi ve manevi tazminat ödenmesine karar verilmiştir. (T.31.10.1995, No.14556/89, S.A, No.330-B, prg.38). Bkz.: Osman DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, Cilt I**, İstanbul, Beta Basım, 2002, s.969-970.

²² LAMBERT ABDELGAWAD, **a.g.e.**, s.14.

²³ AİHM'nin *Moreira de Azevedo/Portekiz Davası* (T.28.08.1991, No.lu 11296/84, S.A, No.208-C). Bkz.: DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, s.929.

²⁴ LAMBERT ABDELGAWAD, **a.g.e.**, s.15.

²⁵ AİHM'nin 10.11.2004 tarihli *Cocchiarella/İtalya* kararında, manevi tazminatla ilgili özel kriterler belirtilmiştir. Söz konusu kararda; "...Mahkeme'ye göre 1000 ila 1500 Euro arasında değişen bir miktar her bir yargılama/işlem yılı süresine göre (gecikme konusu yıllara göre değil) yapılacak hesaplama için bir başlangıç temeli oluşturur. ...Uyuşmazlık ciddi sonuçlar doğurabilecek nitelikteyse, özellikle iş hukuku alanında,

Aslında devletin tazmin yükümlülüğünde kural, uluslararası hukukta olduğu gibi var olan önceki hale döndürmedir. Devlet haksız fiilin bütün sonuçlarını ortadan kaldırmalı ve sanki hiç bir ihlal meydana gelmemişçesine telafi etmelidir. Bazı devletlerin uygulamaları bu durumu doğrulamaktadır²⁶. Bununla birlikte, bu yükümlülük bireysel tedbirleri almayı da içermektedir. Yalnızca imkânsızlık hallerinde eski hale iade, yerini zararın tazmini yöntemine bırakacaktır. Mahkeme sıklıkla, ihlal tespitinin tek başına başvuru açısından adil bir tatmin oluşturacağını kabul etmektedir²⁷.

2- Maddi Olmayan Bireysel Tedbirler

İç hukukta yargılamanın yenilenmesi yolu haricinde, maddi olmayan başka bireysel tedbirlerin Sözleşmeciler Devlet tarafından alınması mümkündür. Bakanlar Komitesi, “tespit edilmiş ihlallerin çok ağır ve Mahkeme kararlarının kesin hale gelmesinden itibaren belirli bir zamanın geçmiş olduğu” davalarda, bu tür tedbirlerin acil bir biçimde alınmasının önemini vurgulamıştır²⁸.

a- Yargılamanın Yenilenmesi

Yargılamanın yenilenmesi tedbiri, iç hukuktaki kesin hükmün gücü ilkesini etkilediğinden, basit bir yeniden inceleme tersine, kuşkusuz bir uluslararası kararın meydana getirebileceği en çarpıcı etkiyi yaratmaktadır. Bu tedbirin bazı davalardaki önemi, Bakanlar Komitesi’ni bu konu hakkında devletlere yönelik bir tavsiye kararı çıkarmaya yöneltmiş olmasıdır. Bakanlar Komitesi’nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda üye devletlere bazı ulusal düzeydeki davalarının gözden geçirilmesi veya en baştan açılması hakkındaki 19 Ocak 2000 tarih ve 2000/2 No.lu Tavsiye kararı uya-

---

kişilerin durum ve kapasitelerine, alınan aylık yardıma, kişilerin yaşamları ve ya sağlıkları ile ilgili özellikle ciddi sonuçlar doğurabilecek yargılamalar/işlemler açısından toplam tutar 2000 Euro kadar artırılacaktır. Temel miktar, yargılama süreci boyunca karar alma aşamasında olan yargı mercilerinin sayısı, başvuru tarafın tutumu (özellikle başvuru tarafa yüklenebilecek temelsiz geri göndermelerin/itirazların doğurduğu aylar veya yılların sayısı), uyumsuzluğun maddi yönünün başvuru taraf açısından az önem taşıması gibi uyumsuzluğun önem derecesi ve ülkedeki hayat pahalılığı seviyesi göz önüne alınarak indirilecektir. Ayrıca, başvuru tarafın mirasçı sıfatıyla ancak kısa bir süreliğine yargılama sürecine/işlem sürecine katılıp devam etmesi halinde de bir indirim öngörülebilir”. Bkz.: LAMBERT ABDELGAWAD, **a.g.e.**, s.19.

²⁶ Vogt/Almanya Davası’nda, devlet memuru olan başvuru sadece yeniden göreve alınmakla kalmayıp, aynı zamanda uzaklaştırıldığı yıllara yönelik finansal ve kıdeme dair avantajları da dikkate alınmıştır. (T.26.09.1995, No.17851/91,S.A-323 ve 12 Ocak 1997 tarihli Bakanlar Komitesi kararı 97). Bkz.: DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, s.967. Ayrıca, ulusal mahkemeler tarafından kabul edilmiş maddi zararın telafi etme amaçlı geçmişe yönelik para yardımının ödenmesine ek olarak, Mahkeme’nin geçmişe dönük gecikme faizi tahsis ettiği Schuler-Zraggen/İsviçre Davası, (T.24.06.1993, No.14518/89, S.A, No.263) Bkz.: DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, s.948.

²⁷ AİHM’nin Jamil/Fransa Davası (T.8.06.1995, No.15917/89, S.A No.317-B, prg.39). Bkz.: DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, s.965.

²⁸ 6.06.2007 tarih ve 2007/73 No.lu ara Komite kararı ile güvenlik güçlerinin Kuzey İrlanda’daki eylemlerine ilişkin uyumsuzluklar hakkındaki McKerr/Birleşik Krallık Davası. Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp.

rınca, böyle bir tedbirin gerekliliği hükmüne varmak için iki şartın bir arada olması gerekmektedir²⁹. İhlalin niteliği bakımından ilk şart; ihlalin, dava konusu iç yargılamanın sonucu üzerine ciddi bir şüphe doğuracak derecede ağır olmasıdır. Diğer şart ise, ilgili kişinin adil tazmin ile telafi edilemeyen ve ancak yargılamanın yenilenmesi veya incelemesiyle değiştirilebilecek olan iç hukuk kararının çok ağır olumsuz sonuçlarını çekmeye devam ediyor olmasıdır³⁰.

Avrupa'da çoğu devlet, ya içtihadı bir temel üzerinde, yasanın geniş anlamda manasını göz önüne alarak, özel koşulları, yeni olguları veya yeni kanıtları dikkate alarak ya da özel bir yasa (lex specialis) sebebiyle; artık iç hukuklarında yargılamanın yenilenmesine imkân tanımaktadır³¹.

Bakanlar Komitesi, bireyin maruz kaldığı zararları doğrudan doğruya telafi etmeyi sağlamanın tek yolunun yargılamanın yenilenmesi olduğuna karar verdiği zaman, söz konusu tedbirin alınmasını nihai kararın kabulü için şart koşmakta ve yargılamanın yenilenmesi kararı daha sıklıkla Bakanlar Komitesi'nin kararları gözetmesi aşamasında alınmaktadır³². Diğer taraftan, kararın yargılama usulü güvencelerine dair anlamlı bir ihlal değil de esasa dair bir ihlal söz konusu ise, Bakanlar Komitesi yargılamanın yenilenmesi kararıyla yetinmeyerek, davanın kapanış bildirimini yapmadan önce iç hukukta elde edilmiş sonucu inceler³³. Bakanlar Komitesi'nin son yıllarda artan bu gözetleme fonksiyonu, bireyin ilerideki durumu açısından daha da iyi bir kontrolün göstergesidir³⁴.

²⁹ TEZCAN, **a.g.e.**, s.164-165.

³⁰ Bakanlar Komitesi tarafından 19 Ocak 2000 tarihli, 694. Daimi Temsilciler Toplantısı sırasında kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının ardından, bazı davaların iç hukukta yargılanmasının yenilenmesine veya yeniden incelenmesine ilişkin Bakanlar Komitesi'nin üye ülkelere ilişkin (2000) 2 No.lu tavsiye kararının II. Bölümü için Bkz.: Serkan CENGİZ, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası ve Sürecin Denetlenmesi", **Toplum ve Hukuk Dergisi**, Bahar Sayısı, 2003, s.9.

³¹ İspanya, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Çek Cumhuriyeti, İsveç, Ukrayna gibi ülkelerde içtihadı geniş yorumlayarak; kısa zaman önce Belçika'nın da aralarına katıldığı en az 26 ülkede de özel bir yasa sebebiyle yargılamanın yenilenmesi imkânı tanınmıştır. Bkz.: Elisabeth LAMBERT ABDELGAWAD, **Les Effets des Arrêts de la Cour Européenne des Droits de l'Homme**, Bruxelles, 1999, p.216.

³² Hakkar/Fransa Davası'nda, Bakanlar Komitesi, AİHM'nin bir kararını takiben davanın yeniden gözden geçirilmesini ve mağdur için yargılama usulünün başlamasını sağlayan bir yasanın kabulünü beklemiştir. Bkz.: Elisabeth LAMBERT ABDELGAWAD, "Les Procédures de Réouverture Devant le Juge National en Cas de 'Condamnation' par la Cour Européenne", **De l'Effectivité des Recours Internes Dans l'Application de la Convention Européenne des Droits de l'Homme**, Bruylant, Nemesis, Coll. Droit et Justice, No.69, 2006, p.23, dp.48.

³³ Hakkar Davası'nda olduğu gibi, 14.02.2001 tarih ve 2001/4 No.lu Komite kararı: «Bu davanın kısa bir süre içinde yeni bir yargılamanın konusunu oluşturacağını memnuniyetle görerek...; esas teşkil eden ihlalin, dava konusu yargılama usulüne değil hakka-niyete ilişkin olduğu ölçüde, iç hukuk bakımından yeni yargılamanın sonucunu beklemeye gerek olmadığı düşünülmektedir». Bkz.: LAMBERT ABDELGAWAD, "Les Procédures de Réouverture...", s.23, dp.49.

³⁴ Bakanlar Komitesi, 12.11.2005 tarih ve 2005/85 No.lu Dorigo Paolo/İtalya ara kararı ve 26.11.2005 tarih ve 2005/93 No.lu Gabarri Moreno/İspanya ara kararıyla, bir devlete yeniden yargılamaya olanak sağlayan bir yasal düzenlemeyi kabul ettirme fırsatı bulmuştur. Bkz.: LAMBERT ABDELGAWAD, "Les Procédures de Réouverture...", s.23, dp.50.

Bakanlar Komitesi, söz konusu ihlalin türünden çok, öncelikli olarak bireyin mevcut durumu bakımındadır. Mağdurun cezaı çekip çekmediği; hâla cezaevinde olup olmadığı; özgürlüğünden yoksun bırakılması, geçmişteki tutukluluğu için herhangi bir tazminatın yokluğu, onuruna saldırı, medeni ve politik haklarının kaybı, mesleğe ilişkin yasaklamalar vb. gibi ihlalden kaynaklanan çok ağır olumsuz sonuçlara maruz kalıp kalmadığı değerlendirilmektedir. Daha sonra Bakanlar Komitesi, yargılamanın yenilenmesi talebine ilişkin başvuru veya avukatı tarafından yapılan beyanı göz önünde bulundurmaktadır³⁵.

İç hukukumuzda da, 6100 sayılı Hukuk Muhakemesi Kanunu'nun 375. maddesi³⁶, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 53. maddesi³⁷, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311. maddesi³⁸ ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 67. maddesi³⁹ AİHM kararlarını yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak düzenlemektedir⁴⁰.

b- Pilot Karar Usulü

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin "klon başvurular" olarak adlandırılan, Mahkemenin içtihadıyla bir ülkedeki yapısal ya da yaygın bir insan hak-

³⁵ LAMBERT ABDELGAUAD, "Les Procédures de Réouverture...", s.24.

³⁶ HMK'nın "Yargılamanın İadesi Sebepleri" başlıklı 375. maddesinin i bendi; "Kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki Protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş tespit edilmiş olması"; halinde yargılamanın iadesinin talep edilebileceğini düzenlemektedir.

³⁷ İYUK 53. maddesinin 1 bendi ise, hükmün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki Protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması halinde yargılamanın yenilenebileceğini düzenlemektedir.

³⁸ CMK'da olağanüstü kanun yolu olarak düzenlenen yargılamanın yenilenmesi, hükümlünün lehine ve aleyhine olarak iki grupta toplanmaktadır. Hükümlünün lehine olan yargılamanın yenilenmesi nedenleri CMK'nın 311. maddesinde, aleyhine olanlar ise 314. maddesinde düzenlenmiştir. 311. maddenin 1. fıkrasının f bendi ile 2. fıkrası AİHM'nin ihlal kararlarını hükümlünün lehine yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak düzenlemektedir.

CMK madde 311/1/f: "Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki Protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması. Bu hâlde yargılamanın yenilenmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde istenebilir." Söz konusu maddenin 2. fıkrası ise; "Birinci fıkranın (f) bendi hükümleri, 4.2.2003 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararları ile, 4.2.2003 tarihinden sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurular üzerine verilecek kararlar hakkında uygulanır." şeklindedir.

³⁹ 6216 sayılı Kanun'un "Yargılamanın Yenilenmesi" başlıklı 67. maddesindeki düzenleme; "... (2) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma veya Yüce Divan sıfatıyla verdiği bir kararının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğine hükmetmesi hâlinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde Anayasa Mahkemesinden yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulabilir. (3) Mahkeme, yargılamanın yenilenmesi istemini esaslı ve kabule değer bulursa, yargılamanın yenilenmesine karar verir. İstem genel hükümlere göre sonuçlandırılır" şeklindedir.

⁴⁰ Safa REİSOĞLU, "AİHM Kararlarına Uyulmalı", **Radikal Gazetesi**, 9.05.2005, Bkz.: (Çevrimiçi) www.radikal.com.tr, 6.03.2013.

ları sorununa işaret ettiği kararlar sonrasında önüne gelen çok sayıda aynı nitelikteki davalarla nasıl başa çıkacağı sorunu, çözüm bekleyen en önemli soruların başında gelmektedir. AİHM'ye çözüm anlamında yol gösteren ilk belge 12 Mayıs 2004 tarihli Bakanlar Komitesi'nin 2004/3 sayılı Kararı ile 2004/6 sayılı Tavsiye Kararı olmuştur⁴¹. Bu tavsiye kararında Bakanlar Komitesi, bunun gibi sistematik sorunların çözüm yerinin ilgili kararın muhatabı olan ülkenin iç hukuku olduğuna vurgu yaptıktan sonra, Mahkeme'yi ulusal mercilerin bu yapısal ya da sistematik sorunu gidermeye yönelik bir iç hukuk yolu oluşturmaya dolaylı olarak zorlamıştır⁴².

Bakanlar Komitesi'nin anılan 2004/6 sayılı tavsiye kararından hemen sonra 22 Haziran 2004 tarihinde Mahkeme, Broniowski kararı olarak bilinen ilk pilot kararını açıklamıştır. Bu karar, Polonya'nın II. Dünya Savaşı sonrasında Bug Nehri'nin doğusunda kalan topraklarını savaşın galiplerinden biri olan SSCB'ye bırakması sonucu ev ve topraklarından olan sayıları yaklaşık 80 bini bulan Polonya vatandaşının mülkiyet kayıplarını tazmin edecek bir başvuru yolunun bulunmayışına ilişkindir. Mahkeme, ilk defa bu kararıyla, kararlarının infazını düzenleyen Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca sorunun nasıl çözülmesi gerektiğine ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu karar sonrasında 31 Ağustos 2004 tarihli kararlar Mahkeme, Polonya iç hukukunda bu sistematik sorunun çözümü için alınacak tedbirleri beklerken aynı nitelikteki başvuruların hepsinin incelenmesini ertelediğini açıklamıştır⁴³.

Mahkemenin ilk pilot karar uygulaması, Mahkemeyi önündeki iş yükünü eritmenin yanında, gelecekte önüne gelmesi muhtemel büyük sayıda davayla uğraşmaktan da koruma gibi bir işleve sahip olmuştur. Pilot karar olarak adlandırılmasa da Mahkeme benzer bir yaklaşımı Türkiye'ye karşı Doğan ve Diğerleri, ardından İçyer ve Xenides-Arestis kararlarıyla benimsemiştir⁴⁴.

AİHM'nin bu yaklaşımına madalyonun öteki tarafı olan başvuru sahipleri tarafından yoğun eleştiriler gelmesine neden olmuştur. Bu eleştirilerin en dikkate değer olanı, Mahkeme tarafından izlenen bu yolun, kurumsal ve usule ilişkin kurallar bütününe dayanmadığıdır⁴⁵. Bu gerekçeyle Mahkeme, 14 No.lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden sonraki ilk İçtüzük değişikliğini "Pilot Karar Usulü"nü hukuki bir temele oturtarak 21 Şubat 2011 tarihinde gerçekleştirmiştir⁴⁶.

⁴¹ Kerem ALTIPARMAK, "Kopya Davalar ve Pilot Kararlar: Bir Kararda Bin Adaletsizlik?", s.66. Bkz.: (Çevrimiçi), <http://www.ankarabarasu.org.tr>, 4.08.2012.

⁴² ALTIPARMAK, **a.g.e.**, s.66.

⁴³ 22.6.2004 tarih ve 31443/96 No.lu Broniowski/Polonya kararı, prg.188-194. Hemen belirtmek gerekir ki, AİHM Yazı İşleri Müdürü Fribergh, pilot karar yönteminin iş yükü dışında iki amacı daha uzlaştırmayı hedeflediğini belirtmektedir. Bunlar, hakları ihlal edilenlerin ihlalin sonlanması ve zararın giderilmesine ilişkin çıkarları ile Mahkemenin rehberliğinde ulusal makamların temeldeki sorunu çözmedeki çıkarıdır. Bkz.: ALTIPARMAK, **a.g.e.**, s.67, dp.35.

⁴⁴ 7.12.2006 tarih ve 46347/99 No.lu Xenides-Arestis/Türkiye kararı ile 12.1.2006 tarih ve 18888/02 No.lu İçyer/Türkiye kabul edilemezlik kararı, prg.85. Karar hakkında açıklama için Bkz.: Altıparmak, **a.g.e.**, s.81 ile s.100.

⁴⁵ Bkz. (Çevrimiçi), <http://aihmgunlugu.blogspot.com/2011/05/broniowski-kararindan-ictuzugun-61.html>, 6.10.2012.

⁴⁶ AYBAY, **a.g.e.**, s.246-247.

AİHM İçtüzüğü'nün 61. maddesi de; bir başvuruya ilişkin olgular, ilgili Sözleşmeciler Devletle yapısal ya da sistemik bir sorun ortaya çıkardığında ya da başka benzer işlevsizlikler ortaya çıkarmış ya da çıkarılabilecek benzer başvurular olduğunda, Mahkemenin pilot karar usulünü başlatabileceğini ya da pilot karar verebileceğini öngörmektedir⁴⁷. Diğer bir ifadeyle Bakanlar Komitesi'nin 2004/6 sayılı iç hukuk yollarının iyileştirilmesine dair tavsiye kararı uyarınca, yargılamanın yenilenmesi uygun görüldüğü takdirde, Mahkemeyi bu davaları ele almaktan kurtarmak ve gerektiğinde ilgili kişiye en çabuk telafiyi sağlamak amacıyla Sözleşme'nin ihlalini ortaya koymuş olan bir "pilot" davadakine benzer yargılamaların yenilenmesi yoluna gitmeleri talep edilebilir. Böylece, pilot karar sonrasında tekrarlanan davaların varlığı durumunda, hukuki belirsizlik ortadan kalkabilecek ve devletin yükümlü olduğu etkili iç hukuk yollarından birini oluşturan yargılamanın yenilenmesi prosedürü, Mahkeme'ye ilk niteliğindeki bir davaya benzerlik gösteren anlaşmazlıklar yığınını aşmasına yardım edecektir.

Bakanlar Komitesi, masumiyet karinesi ve Mahkemenin kararına dayanarak, yargılamanın yenilenmesinden başka "yeni bir yargılamanın sonucunu beklerken tutukluluklarının uzatılmasını haklı kılan herhangi bir zorunlu ge-

⁴⁷ AİHM İçtüzüğü md.61: "...(2) Bir pilot-karar usulü başlatmadan önce, Mahkeme, ilk olarak taraflardan incelenen başvurudaki meselenin ilgili Sözleşmeciler Devletle böylesi bir sorunun ya da işlevsizliğin varlığından kaynaklanıp kaynaklanmadığına ve bu usul uyarınca başvurunun incelenmesinin uygunluğuna ilişkin görüşlerini ister. Mahkeme pilot-karar usulünü resen yahut bir ya da her iki tarafın istemi üzerine başlatabilir. Pilot-karar uygulaması için seçilen herhangi bir başvuru İçtüzük'ün 41. maddesi uyarınca öncelikli olarak işlem görecektir. (3) Mahkeme pilot-kararında, hem yapısal ya da sistemik sorunun niteliğini hem de ilgili Sözleşmeciler Devletin iç hukuk düzeninde hüküm fıkrasına uygun olarak alması gereken tedbirlerin tipini tespit eder. (4) Mahkeme, yukarıda 3. paragrafta belirtilen pilot-kararının hüküm fıkrasındaki tedbirlerin, alınması gerekli tedbirlerin niteliğini ve iç hukuk düzeninde giderilebileceği hızı göz önünde tutarak, belirli bir süre içinde kabul edilmesini emredebilir. (5) Bir pilot karar verildiğinde, Mahkeme, pilot kararda davalı Devlet tarafından alınması beklenen bireysel ve genel tedbirlerin tamamına ya da bir kısmına ilişkin adil tazmin sorununu saklı tutabilir. (6) Uygun olur ise, Mahkeme, pilot kararın hüküm fıkrasında öngörülen gerekli tedbirlerin kabul edilmesini bekleyen bütün benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgili başvurucular, erteleme kararından uygun bir şekilde haberdar edilirler. Ayrıca davalarını etkileyen bütün ilgili gelişmelerden uygun olduğu ölçüde bilgilendirilir. Mahkeme, düzgün bir adalet yönetiminin çıkarları gerektirdiğinde ertelenen bir başvuruyu herhangi bir zamanda inceleyebilir. (7) Pilot davanın tarafları dostane çözüm üzerinde anlaşmışlarında, böylesi bir anlaşma davalı Hükümetin, diğer mevcut başvurucuların ya da muhtemel başvuruculara sağlanacak giderimin yanında pilot kararda tespit edilen genel tedbirlerin uygulamasına yönelik bir bildirimini de içerir. (8) Herhangi bir kararın aksine olarak, ilgili Sözleşmeciler Devletin pilot kararın hüküm fıkrasına uygun davranmaması halinde, Mahkeme, yukarıda 6. paragraf uyarınca ertelediği başvuruların incelenmesine yeniden devam eder. (9) Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Mahkemenin bir Sözleşmeciler Devletteki yapısal ya da sistemik sorunun varlığına dikkati çektiği herhangi başka bir kararın yanı sıra verdiği bir pilot kararı da bildirir. (10) Pilot karar usulünün başlatıldığına, pilot karar verildiğine ve infaz edildiklerinin yanında bu usulün sonlandırıldığına ilişkin bilgi, Mahkemenin web sitesinde yayınlanır." şeklinde düzenlenmektedir. Bkz.: (Çevrimiçi), <http://www.echr.coe.int>, 6.10.2012.

rekçenin yokluğunda” bireylerin serbest bırakılmasının da artık tazmin hakkının bir parçası olduğunu ifade etmektedir⁴⁸.

Yargılamanın yenilenmesi, Mahkeme tarafından eski hale iadeye yakın derecede bir tedbir olarak görülmektedir. Mahkeme, ulusal düzeyde gerçekleştirilen yargılamanın yenilenmesinin yararlı sonuçlarını sadece a posteriori biçimde tespitle yetinmekle kalmamış, aynı zamanda bu tedbirin a priori «en uygun tazmin» veya «tespit edilmiş ihlalin giderilmesi için uygun bir araç» olarak da kendini gösterdiğini belirtmektedir⁴⁹. Mahkemenin yargılama hakkının ihlal edildiği sonucuna vardığı Claes ve Diğerleri Belçika Davası’nda, Mahkeme kararın hüküm fıkrasında devlete ya önceden miktarını tayin ettiği adil tazmini ödemeyi ya da yargılamanın yenilenmesi alternatifini sunmaktadır⁵⁰.

c- Diğer Tedbirler

Yargılamanın yenilenmesinin yokluğunda, yeniden inceleme tedbiri, özellikle de idare hukuku bağlamında elverişli bir yol olarak ortaya çıkabilir. Yeniden inceleme ile yargılamanın yenilenmesi seçeneklerinden birini tespit etmek her zaman kolay değildir ve iç hukukla bağlı bir konudur. Bu tür tedbirler, özellikle yabancılar hukuku ve aile hukuku konularında geçerlidir⁵¹.

Ceza hukuku alanında da, çeşitli bireysel tedbirlerin zararın tafelisini sağlayabilir. Söz konusu tedbir, yargı kararı da dâhil olmak üzere, ilgili iç hukuk tedbirinin infazından vazgeçme şeklinde olabilir⁵². Bazı devletlerde, adli sicil kaydının düzeltilmesi yeni bir davanın açılmasını gerektirmez⁵³. Aynı şekilde, bazı yasama sistemleri bir cezanın infazının askıya alınması gibi özgün yöntemler öngörmektedir. Bununla birlikte, devletten devlete değişiklik gösteren

⁴⁸ 17.07.2004 tarih ve 2004/31 No.lu Komite kararında; Sözleşme’de garanti altına alınmış olan masumiyet karinesinin önemi vurgulanmıştır. Dava konusu yargılamanın yenilenmesine rağmen, başvuruçuların ilk yargılama sonucundaki cezalarını çekmeleri üzüntü ile karşılanmış ve Sözleşme’nin 46. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, Türkiye’ye düşen görevin AİHM’nin kararına uymak, özellikle başvuruçuların haklarının ihlal dilmesinin sonuçlarını düzeltmek yönündeki önlemleri alarak ayrıca aksini gerektiren zorlayıcı nedenler olmadıkça serbest bırakılmalarını sağlamak olduğunda ısrar edilmiştir. . Bkz.: LAMBERT ABDELGAWAD, “Les Procédures de Réouverture...”, s.25, dp.55.

⁴⁹ 26.10.1984 tarih ve 8692/79 No.lu Piersack/Belçika Davası. Bkz.: DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, s.799-803, prg.11.

⁵⁰ AİHM’nin 2.06.2005 tarih ve 46825/99, 47132/99, 47502/99, 49010/99, 49104/99, 49195/99 ve 49716/99 No.lu Davalar için Bkz.: (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra>, 28.03.2013

⁵¹ Chevrol/Fransa 2006/52 ve Lemoine/Fransa 2007/78 Davaları’nda yargılamanın yenilenmesi imkânı saf dışı bırakılmış ve çözüm olarak idare nezdindeki hak kaybı için tazminat talebinde bulunulmuştur. Bkz.: LAMBERT ABDELGAWAD, “Les Procédures de Réouverture...”, s.27.

⁵² 23.10.1991 tarih ve 12217/86 No.lu Muyltermans/Belçika Davası. Bkz.: DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, s.929.

⁵³ 20.12.2006 tarihli Komite kararı 2006/79, düşünce özgürlüğü hakkında eski 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 8. maddesinin doğurduğu mahkûmiyetler sonucu 1999, 2000, 2002, 2004 ve 2005’te Türkiye’nin aleyhine verilen 32 kararla ilgili olarak, bireysel önlemlere değinir. Söz konusu önlemler; sabıka kayıtlarında yer alan mahkûmiyetlerin ve Adalet Bakanlığı adli istatistiklerinin kendiliğinden silinmesi ve başvuruçuların tabi kaldıkları sivil ve politik hak kısıtlamalarının otomatik olarak kaldırılmasıdır. Bkz.: LAMBERT ABDELGAWAD, “Les Procédures de Réouverture...”, s.27.

yöntemlere göre ortaya çıkan af veya cezanın yeniden düzenlenmesini öngören tedbirler de mevcut olabilmektedir. Tedbir olarak af, geçmişte gerçekten de bazı başvuruçular için ya da başvuruçuların ceza yargılamalarının çeşitli evrelerinde kendilerinin seçtikleri avukatlar tarafından savunulmaları hakkını içeren Belçika Davaları'nda da olduğu gibi yargılamanın yenilenmesinin mümkün olmadığı durumlarda uygun bir tazmin tedbiri oluşturmuştur⁵⁴. Yargılama süresi konusunda ise, söz konusu dava hâlâ iç hukukta bekliyor ise, Komite artık söz konusu yargılamayı hızlandırıcı tedbirlerin alınmasını talep etmektedir⁵⁵.

3- Genel Tedbirler

Devletler, Sözleşme'nin 46. maddesi bağlamında davaların tekrarlanmasını önlemek için genel tedbirler alma yükümlülüğünü kabul etmişlerdir. Bu genel tedbirler çeşitli şekillerde olabilir. Genel tedbirler, aynı tür ihlalin bir daha yaşanmaması için sorumlu devletin alması gereken “*yasal değişiklikler*”, “*ıçtihat değişiklikleri*” ve “*kararın yayınlanması*”dır. Bu tedbirler, ihlalin önlenmesi amacını taşıyan ve başvuruçunun kişisel durumu ile ilgili olmayan genel nitelikteki önlemlerdir⁵⁶.

Haksız fiilin tekrarlanmasını önleme yükümlülüğü Avrupa sistemi içerisinde esas olup, genel tedbirlerin alınması sonucunu da doğurur. Dolayısıyla AİHM kararlarının yerine getirilmesi sürecinde, Bakanlar Komitesi, aleyhine ihlal kararı verilen devletten aynı nitelikteki ihlalleri tekrar etmemesi için tedbirlerin alınmasını talep eder. İhlale neden olan olayın bir yasa hükmünden veya mahkeme içtihadından kaynaklandığı anlaşılırsa, ihlalin kaynağındaki bu yasa hükümlerinin veya mahkeme içtihatlarının Sözleşme ve AİHM içtihatlarına uygun hale getirilmesi gerekecektir. Ancak ihlal, herhangi bir normatif düzenlemeyi kaynaklanmıyorsa, yasanın ve uygulamanın değiştirilmesi istenmez. Bunun yerine AİHM kararları, ihlale neden olan makamların dikkatine sunulur ve ihlalin tekrarlanmaması için gerekli tedbirlerin alınması istenir. İhlalin tekrarlanması halinde ise, yapısal bir problem olduğu kabul edilerek ihlalin tekrarlanmasını önleyecek genel tedbirlerin uygulanması talep edilir⁵⁷.

Genel tedbirler, normatif değişiklikler, içtihat değişiklikleri ve diğer genel tedbirler olarak toplanabilir. AİHM'nin tespit ettiği ihlalin kaynağında Anayasa, yasa veya diğer normatif düzenlemeler bulunduğu takdirde, bu düzenlemelerin Sözleşme ve AİHM içtihatlarıyla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Sözleşme, söz konusu normların veya tedbirlerin türleri konusunda ayırım yapmadığından; üye devletlerin yargı gücü, kısmen de olsa Sözleşme'nin egemenliği altına sokulmuş olma⁵⁸.

⁵⁴ 21.01.1999 tarihli ve 26103/95 No.lu Van Geysseghem/Belçika Davası, 20.03.2001 tarih ve 34989/97 No.lu Goedhart/Belçika Davası ve 20.03.2001 tarih ve 36449/97 No.lu Stroek/Belçika Davası. Bkz.: DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, s.1012 ve 1128.

⁵⁵ Ancak aksine; 21.06.2006 tarih ve 2006/28 No.lu Birleşik Krallık ile ilgili kararlarda: «AİHM kararları çıktığında bu prosedürlerin sona ermiş olduğundan, iç prosedürlerin ivme kazanmasını sağlayıcı hiçbir önlem talep edilmemektedir» ifadesi yer almıştır. Bkz.: LAMBERT ABDELGAWAD, “Les Procédures de Réouverture...”, s.29, dp.74.

⁵⁶ Bahadır KILINÇ, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006, s. 259.

⁵⁷ KILINÇ, **a.g.e.**, s.259.

⁵⁸ LAMBERT ABDELGAWAD, “Les Procédures de Réouverture...”, s.32.

Mahkeme içtihadı, ulusal hukukların belli bir ölçüde uyumlulaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yasa taslaklarının, yürürlükteki yasaların ve idari uygulamaların Sözleşme tarafından belirlenmiş standartlara uygunluğunun denetlenmesi hakkındaki Bakanlar Komitesi'nin (2004) 5 tavsiye kararı, devletlerden "Mahkeme'nin içtihadı ışığında yasa taslaklarının Sözleşme'ye uygunluğunun düzenli olarak denetlenmesi için yeterli ve etkin mekanizmaların bulunmasına dikkat etmelerini" ve "Sözleşme'nin ihlalinin önlemek amacıyla yasaların ve idari uygulamaların en uygun sürede uyarlanmasına dikkat etmelerini" talep etmektedir⁵⁹.

Normatif düzenlemelerin Sözleşme ve AİHM içtihatlarıyla bağdaşır bağdaşmadığı konusunda genelde Mahkeme kararında bir değerlendirme yapılmaktadır; ancak Mahkeme'nin bir değerlendirme yapmaması halinde, ihlalin kaynağı Kararların İnfazı Birimi tarafından yapılacak değerlendirme sonucu tespit edilecek ve bu tespitler Bakanlar Komitesi'nin toplantılarında tartışmaya açılmaktadır⁶⁰.

AİHM kararlarının muhatabı devletlerdir. Ancak AİHM içtihatlarının öncelikle ulusal mahkemeler tarafından dikkate alınması ve ulusal hukukun bu içtihatlar yönünde geliştirilmesi gerekmektedir. AİHM kararlarında tespit edilen ihlalin mahkeme uygulamalarından ve içtihatlarından kaynaklandığı tespit edilmiş ve ulusal mahkemeler içtihatlarını değiştirme yoluna gitmemişlerse, sorumlu devlet gerekli anayasal veya yasal düzenlemeleri yaparak ihlalin tekrar etmesini önleyecek tedbirleri almak zorundadır. Her şeyden önce, yargıcın müdahalesinin diğer bir önemi ise, iç hukukta yapılacak bir değişikliği beklerken, haksız fiilin tekrarlanmasını önleyebilmektir⁶¹.

Devlet normatif bir değişiklik yapmaktan kaçındığında, Bakanlar Komitesi belirli bir süre zarfında Sözleşme'nin ihlali olmayacak şekilde yeni bir içtihadı uygulamayı talep edebilir ya da devletlerin bazı organları tarafından, mesela bir genelge aracılığıyla, içtihatda değişiklik yapılması teşvik edilebilir⁶².

Normatif değişiklikler ve içtihat değişiklikleri dışında, ihlallerin tekrar yaşanmaması için Bakanlar Komitesi uygulamasında en çok başvurulan yöntemlerden birisi de, AİHM kararlarının ilgili makamlara uygun yollarla dağıtılması ve kararların ulusal bir yayın organında yayınlanmasıdır. Kararların yayınlanması ve dağıtılması tedbiri, genelde Bakanlar Komitesi tarafından diğer bireysel ve genel tedbirlerle birlikte talep edilmektedir. Kararın nasıl yayınlanıp dağıtılacağına ilişkin yerleşmiş bir kural yoktur. Herhangi bir AİHM kararı yayınlandığı zaman, yayına ilişkin bilgiler, sorumlu Devlet tarafından Kararların İnfazı Birimine gönderilir⁶³.

Sözleşme'nin ihlali, ulusal organların uluslararası yükümlülüklerine saygı gösterme isteklerinin olmayışından ziyade, genelde idari organlar tarafından Avrupa kriterlerinin bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Bakanlar Ko-

⁵⁹ LAMBERT ABDELGAWAD, **a.e.**

⁶⁰ KILINÇ, **a.g.e.**, s.260.

⁶¹ KILINÇ, **a.g.e.**, s.262.

⁶² Fransız Yargıtayı, AİHM'nin Kruslin ve Huvig kararlarından sonra 24 Nisan 1990'da telefon dinlemesi hakkında Adalet Bakanlığı'nın bir tavsiyesinin uygulamaya konulması üzerine (27 Nisan 1990 tarihli 1990, p.221-222) içtihadını değiştirmiştir. Savic/Slovakya Cumhuriyeti Davası hakkında 26 Haziran 2001 tarih ve 2001/68 No.lu nihai Komite kararı Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁶³ KILINÇ, **a.g.e.**, s.263.

mitesi'nin uyguladığı bir yöntem olan kararın ulusal makamlar düzeyinde çevirisi ve yayınlanması, Bakanlar Komitesi ara kararlarının ilgili ülkenin diline çevirisi ise uygulanan diğer bir genel tedbirdir⁶⁴.

II- AİHM Kararlarının Yerine Getirilmemesi Durumunda Uygulanabilecek Yaptırımlar

A- Bakanlar Komitesi'nin Sahip Olduğu Yaptırım Araçları

1- Genel Olarak

Uluslararası hukukta, uluslararası yargı makamlarının kararlarının kendiliğinden ve iyi niyetle yerine getirilmesi Mahkemenin yetkisini tanımının doğal bir sonucu olmalıdır. Sözleşme'ye aykırılığı tespit edilen durumun ortadan kaldırılması ise, ilgili devletin sorumluluğundadır. Devlet, Mahkeme kararını ihlalin tekrarı önleyecek biçimde ve içerikte yerine getirmelidir. Devletin bu sorumluluğunu yerine getirip getirmediğinin denetimi ise, Bakanlar Komitesi tarafından yapılmaktadır⁶⁵. Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi'ne üye olan devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşan Konsey'in en yüksek karar organıdır⁶⁶. Devletin uluslararası yükümlülüklerine uymaması halinde, öncelikle Avrupa Konseyi çerçevesinde ve AİHS hükümleri uyarınca yaptırımlara başvurulması doğaldır⁶⁷.

Sözleşme metnine göre, Mahkeme kararlarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrolü sadece Bakanlar Komitesi'ne aittir. Bakanlar Komitesi üye devletlerin birer temsilcisinden oluşan siyasi bir organ olup, Sözleşme sisteminin bir ortak sorumluluk mekanizması kurması ilkesinden dolayı, ilgili devlet sadece Komite sekreteriyasının talep ettiği bilgileri ulaştırmakla değil, bütün üye devletlerin önünde açıklamada bulunmakla sorumludur⁶⁸.

Bakanlar Komitesi tarafından 46. maddenin 2. fıkrasının uygulanması amacıyla kabul edilmiş kurallar uyarınca, Mahkeme kararlarının yerine getirilmesinin denetlenmesi, ilke olarak, gündemin halka açık olduğu, insan hakları özel toplantıları sırasında yapılmaktadır. Karar Bakanlar Komitesi'ne iletilir iletilmez, gündeme kaydedilir ve Komite savunmacı devleti karar sonrasında alınmış tedbirler hakkında bilgi vermeye davet eder. Dava daha sonra ilke olarak, en geç her altı ayda bir olmak üzere, nihai çözüm kararı alınıncaya kadar Komite'nin her toplantısına kaydedilir. 17 numaralı kurala göre, Bakanlar Komitesi, ilgili devletin karara uymak için gerekli olan bütün tedbirleri aldığı sonucuna vardıkdan sonra, görevlerini yerine getirdiğini belirten bir karar alır⁶⁹.

⁶⁴ Örneğin, Coëme ve diğerleri/Belçika Davas'ında 17 Aralık 2001 tarihli Komite kararında 2001/164 belirtildiği üzere, Hükümet önlem bağlamında «AİHM kararının Fransızca metninin ayrıca felemenkçe ve almanca birer çevirisinin Belçika Adalet Bakanlığı'nın internet sitesinde yayımlanmış ve ilgili makamlara doğrudan iletilmiş» olduğu belirtilmiştir. Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁶⁵ CENGİZ, **a.g.e.**, s.1.

⁶⁶ Şeref ÜNAL, **Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s.196-197.

⁶⁷ BİLİR, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamasının...", s.2.

⁶⁸ GÖZÜBÜYÜK, GÖLCÜKLÜ, **a.g.e.**, s.30.

⁶⁹ 10 Mayıs 2006 tarihli No.964, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46. maddesinin 2. paragrafının uygulanması için Bakanlar Komitesi'nce kabul edilen 17 numaralı kural; "Bakanlar Komitesi, ilgili yüksek sözleşmecî tarafın, karara uymak veya dostane çözüm hükümlerini infaz etmek için gerekli olan bütün tedbirleri aldığı sonucuna vardıkdan

Bakanlar Komitesi'nin karar görüşmeleri, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 21. maddesi uyarınca, her zaman olduğu üzere gizli tutulmaktadır⁷⁰. Kuralların esas kısmı 14 No.lu Ek Protokol'ün kabul edilmesine bağlı olarak, gerçek uygulamaları daha iyi yansıtabilme kaygısı ve Komite çalışmasını şeffaflaştırmayı sağlamak için yeniden düzenlenmiştir. Metin, genel hükümler, kararların infazının denetimi, dostane çözümlerin hükümlerinin infazının denetimi ve Komite kararları olarak dört bölüme ayrılmıřtır⁷¹.

Bakanlar Komitesi'ne büyük ölçüde kendi sekreteryası ve özellikle de insan hakları toplantılarından önce her bir dosyayı hazırlama, her dava için ilgili devlet makamlarıyla görüşme ve Sözleşme'nin menfaatlerini koruyucu sıfatıyla Komite'ye tavsiyede bulunmak ile görevli Kararların İcrası Servisi tarafından yardım edilmektedir. Bakanlar Komitesi, muhtemel gecikme faizi ile birlikte artan tazminatın ödenmiş olmasından emin olmak için devletin yükümlü olduğu tutarın ödemesini gerekirse savunmacı tarafa teyit ettirerek, başvurucaya tutarın ödendiğine dair yazılı delil talep etmektedir⁷².

Mahkeme, Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca, yalnızca adil tazminin ödenmesini istiyorsa, Bakanlar Komitesi ilke olarak, açık bir biçimde "mevcut durumda, karara uygun hale getirmek için başka hiç bir tedbirin gerekmediğini" belirtmek zorundadır⁷³. Ancak adil tazminin ödenmesi dışında, eski hale iade "restitutio in integrum" yükümlülüğüne uygun olarak, Bakanlar Komitesi maddi olmayan bireysel tedbirlerin de alınmasını isteyebilmektedir⁷⁴.

Komite, hükümetten doğabilecek ihlallerin tekrarlanmasını önlemeye yönelik genel tedbirlerin alındığının kanıtını istemekte ve ilgili devletten, durumda bir iyileşmenin olmayışı nedeniyle yeni tedbirler de talep etmektedir⁷⁵. Bir yasa reformuna gerek duyulmasına rağmen devlet, benzer ihlallerin tekrarlanmasının önüne geçildiğini göstermek için Sözleşme'nin ve Mahkeme kararlarının doğrudan etkisini ileri sürdüğünde, Bakanlar Komitesi tedbirin yeterli olduğuna kanıt talep etmektedir. Bu kanıt Mahkeme kararı sonrasında yıllara

---

sonra, sözleşmenin 46. maddesi 2. paragrafı veya 39. maddesinin 4. paragrafı gereğince görevlerini yerine getirdiğini belirten bir karar alır." şeklindedir.

⁷⁰ Avrupa Konseyi Statüsü md. 21: "1.Komite tersine bir karar almadıkça, Bakanlar Komitesinin toplantıları; a) Kapalı olarak ve b) Konseyin merkezinde yapılır.

2.Komite, kapalı olarak yapılan bir toplantının sonuç ve tartışmalarına ilişkin hangi bilgilerin yayımlanacağını belirler.

3.Komite, Danışma Meclisinin her dönem başlangıcından önce ve başlangıcında; bunun dışında gerek gördükçe toplanır." şeklindedir.

⁷¹ Bkz.: Bakanlar Komitesi'nin 10 Mayıs 2006 tarihli 964. Daimi Temsilciler Toplantısı'nda kabul edilen kurallar.

⁷² AİHM *Allenet de Ribemont/Fransa Davası*'nda 10 Şubat 1995 tarihli kararın yorumu, 7 Ağustos 1996.

⁷³ AİHM, 16 Kasım 2000 tarihli *Ribeiro Ferreira Ruah/Portekiz kararı* ve Komite kararı 2001/104. Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁷⁴ Örneğin, 20 Haziran 2007 tarih ve No.lu 2007/79 *Yvon/Fransa Davası*'nda olduğu gibi; Komite devletleri, davanın yenilenmesi ihtimali konusunda ya da yasadışı bir şekilde sınır dışı edilmiş yabancının Sözleşme'nin 8. maddesi bakımından tekrar ülkeye kabul edilmesine veya adli sicil hüküm kaydının silinmesi gibi diğer gerekli tedbirlerin kabul edilmesine teşvik etmektedir.

⁷⁵ *D/Birleşik Krallık Davası*'nda 18 Şubat 1998 tarihli Komite kararı No.1998/10. Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

yayılan ikna edici nitelikte bir yargısal uygulama ile karşılaştırılmaktadır⁷⁶. Komite, geçmişe göre daha düzenli olarak geçici tedbirlerin alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Kararın yayımlanması ve iç hukuktaki doğrudan etkisi (devletlerin asgari düzeydeki yanıtı) her zaman yeterli değildir⁷⁷.

Gerekli olan tedbirlerin alınması ile ilgili olarak devletin gecikmesi veya karşı koyması hallerinde, Bakanlar Komitesi benzeri olmayan iki “silaha” da sahiptir. Bunlar; ara karar alınması ve Avrupa Konseyi Statüsü’nün 8. maddesini uygulanmasına ilişkin olası tehdittir.

2- Ara Kararların Alınması

Sözleşme’nin 46. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiş 16 numaralı kurala göre, “Bakanlar Komitesi, özellikle uygulamaya dair ilerlemeler hakkında durum saptaması yapmak veya gerektiğinde kararın uygulanması ile ilgili kaygısını ifade etmek ve/veya önerilerini dile getirmek gayesiyle ara kararlar alabilir⁷⁸.”

Ben Yaacoub⁷⁹ Davası ile başlayan bu uygulama, o zamandan beri, özellikle de Raffineries Grecques Stran ve Stratis Andreadis Davası’nda Yunanistan’ın adil tazminin ödenmesi yöntemine itirazı dolayısıyla tekrarlarına gelmiştir. Bu davada Bakanlar Komitesi, Yunan makamlarından adil tazminin değerini güvence altına almak amacıyla gecikme faizinin ödenmesini istemiş ve sonuçta bu talebi yerine getirilmiştir. Ara kararların birçok çeşidi vardır. İlk çeşit ara karar, hiç bir tedbirin alınmadığını kayıt altına almak ve devleti ilgili karara uymaya davettir. Burada söz konusu olan, kararın uygulanmayışının basit ve resmi olarak kamuoyuna da açıkça bildirilmesidir. İkinci bir çeşit ise, Bakanlar Komitesi’ne belirli bazı ilerlemeleri kaydetme ve ilgili devleti ileriye yönelik tedbirleri almada teşvik etme imkânını vermektedir⁸⁰. En çok başvurulan bu ara karar çeşidi, Bakanlar Komitesi’ne, karara uyulması için mümkün olan bir seçenek üzerinde doğrudan bir pozisyon alma imkânı sunmaktadır.

Bakanlar Komitesi’nin, dikkatli bir biçimde, alınmış tedbirleri ve sonuçlarını incelediği, aynı zamanda karara uygun hale getirme amaçlı araçlar konusunda önerilerini sunduğu⁸¹ “Türkiye’deki güvenlik güçlerinin eylemleri: genel

⁷⁶ Sur/Türkiye Davası’nda 18 Ocak 1999 tarih ve 1999/26 No.lu Komite kararı ve Freunberger/Avusturya Davası’nda 19 Aralık 2000 tarih ve 2001/171 No.lu Komite kararı. Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁷⁷ Komite, 12 Nisan 2006 tarihli Kıbrıs’taki polis güçlerinin eylemleri hakkındaki 2006/13 sayılı Komite kararında, “başlanmış genel reformlar yürürlüğe girinceye kadar, yeni ihlalleri olabildiğince önlemek amacıyla, özellikle Bakanlar Kurulu, Başsavcı ve Adalet ve Kamu Düzeni Bakanlığı tarafından hızlı bir biçimde alınmış geçici tedbirleri” olumlu karşılamaktadır. 2 Kasım 2006 tarih ve 2006/54 No.lu kararı Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁷⁸ AYBAY, **a.g.e.**, s.256.

⁷⁹ 27 Kasım 1987 tarih ve S.A, 127-A No.lu Ben Yaacoub/Belçika Davası, 29 Eylül 1988 tarih ve 1988/13 No.lu Ara Komite kararı ve 10 Kasım 1992 tarih ve 1992/58 No.lu Nihai Komite kararı Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁸⁰ BİLİR, **Avrupa Anayasa Mahkemesi’nin Yargılama...**, s.98-99; AYBAY, **a.g.e.**, s.256.

⁸¹ 9 Haziran 1999 tarihli Komite kararı 1999/434. Aynı doğrultudaki 10 Temmuz 2002 tarihli Türkiye’de güvenlik güçlerinin eylemleri; kaydedilen ilerlemeler ve çözüm bekleyen sorunlara dair Ara Komite kararı 2002/98. Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

tedbirler” başlıklı kararını veya Kuzey İrlanda da güvenlik güçlerinin eylemleri ile ilgili olan kararını örnek olarak sunmak uygun düşmektedir⁸². İstisnai kullanımı olan üçüncü bir kategori ise, geçmiş olan süre ve durumun aciliyeti nedeniyle ilgili devleti çok ciddi tedbirlerle tehdit etmeyi amaçlamaktır. Loizidou/Türkiye Davası’nda alınmış olan sonuncu karar bu üçüncü kategoriye girer⁸³. İlaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya Federasyonu Davası’nda (8 Temmuz 2004 tarihli Büyük Daire kararı), 10 Mayıs 2006 tarihli dördüncü Komite kararı (2006/26), Mahkeme kararlarına uyma yükümlülüğünün koşulsuz ve Avrupa Konseyi’ne üye olmanın şart olduğunu hatırlatır. Diğer taraftan, Komite “bu karar gereğince Rusya Federasyonu’nun yükümlülüklerine uymasını, Örgüt’ün sahip olduğu bütün araçlarla sağlamaya kararlı olduğunu beyan eder” ve “üye devletlerin ilgili makamlarını bu amaç için uygun olduğunu düşündükleri tedbirleri almaya çağırır”.

Bakanlar Komitesi, Sözleşme metni kesin olmadığı takdirde, sahip olduğu araçlar konusunda yeterince serbest olup; devletten kendisine alınmış tedbirlerin yazılı bir raporunu (2000 yılında İtalya’da adli yargılama süresinde olduğu gibi gerçekleştirilmiş ilerlemeleri içeren yıllık bir rapor) iletmesini talep edebilir. Komite, artan bir sıklıkla gerekli tedbirleri açığa kavuşturmada veya bir eylem planı belirlemede devlete yardım etmenin gerekli olduğu davalarda, Kararların İcrası Servisi Sekreteryası tarafından hazırlanmış bilgilendirici belgeleri onaylamaktadır⁸⁴. Bu tür bilgilendirici belgeler, kararların infazı kapsamında alınacak tedbirleri önemli bir biçimde zenginleştirmeye, daha önceden başlanılmış çalışmalar ve bunların sonuçları ile sarf edilecek gayretler konusunda durum saptaması yapmaya olanak sağlar. Her şeyden önce, söz konusu olan husus, gerekli tedbirlerin alınmasını hızlandırmak için ilgili devlet üzerinde baskı kurmak amacıyla bilgilerin (genel kural olarak, bu bilgilerin yalnızca sekreteryaya ve savunmacı devlet arasında değiş tokuşu yapılır) kamuoyuna açık kılınmasıdır. Bu belgeler, yine benzer sorunların ortaya çıkabildiği davalar açısından devletlerin kabul ettikleri yararlı uygulamaları duyurma ola-

⁸² 6 Haziran 2007 tarih ve 2007/73 No.lu McKerr/Birleşik Krallık Davası Ara Komite kararı. Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁸³ Türkiye uzun yıllar bu kararların yerine getirilmesinin Kıbrıs sorununun çözümüyle doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulayarak ödeme yapmadı. Ancak bu durum, Avrupa Birliği ilerleme raporlarındaki süreci olumsuz etkileyince, 2003 yılında gecikme faiziyle birlikte 1 milyon 200 bin avro ödedi. Bkz.: BİÇAK, **a.g.e.**, s.112. Ayrıca buna ilişkin 26 Haziran 2001 tarihli Ara Komite kararı 2001/80: “AİHM’nin zorunlu yargı yetkisini ve kararlarının bağlayıcı niteliğini içeren AİHS’nin kabulünün organizasyona üyelik için bir koşul haline gelmiş olduğunu vurgulayarak; (...) bu karar bağlamında Türkiye’nin yükümlülüklerine uymasını Organizasyon’un sahip olduğu tüm olanaklar aracılığıyla sağlayacağını kararlı bir biçimde belirtir; bu amaç doğrultusunda, üye devletlerin yetkili makamlarını uygun gördükleri önlemleri almaya çağırır”. Bu Komite kararını takiben, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında 2003 yılında yapılan Ortaklık Anlaşması AİHM kararlarına saygı göstermeyi bir şart haline getirmiştir. Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁸⁴ 14 Haziran 2007 tarihli 2007/30, «Non-exécution de Décisions Judiciaires Internes en Ukraine: Mesures Générales en vue de l’Exécution des Arrêts de la Cour Européenne»; 4 Haziran 2007 tarihli 2006/19, «Non-exécution de Décisions de Justice Internes en Russie: Mesures Générales Visant à l’Exécution des Arrêts de la Cour Européenne des Droits de l’Homme»; 12 Haziran 2007 tarihli (2006) 32 révisé 2, «Violations de la Convention Européenne des Droits de l’Homme en République Tchétchène: Exécution par la Russie des Arrêts de la Cour Européenne».

nağı sağlar. Buna paralel olarak, Bakanlar Komitesi bazı davaların infazını kolaylaştırmak amacıyla ilgili makamlarla birlikte özel bir seminer girişiminde bulunabilir⁸⁵.

3- Avrupa Konseyi Statüsü'nün 8. Maddesinin Uygulanması

Yaptırımların en ağırı, yükümlülüklerini yerine getirmemekte direnen üye devletlerin, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 8. maddesinin uygulanması yoluyla üyelikinin askıya alınması ya da üyelikten çıkarılmasıdır. Ancak bu yaptırıma bugüne kadar hiç başvurulmamıştır⁸⁶.

Statü'nün 8. maddesine göre "Avrupa Konseyi'nin, 3. madde hükümlerini ciddi surette ihlal eden her üyesi temsil hakkından bir süre için mahrum edilebilir ve Bakanlar Komitesi tarafından 7. maddede öngörülen koşullar dâhilinde Konsey'den çekilmeye davet edilebilir. Bu davet dikkate alınmadığı takdirde Komite, bizzat Komite'nin tayin edeceği bir tarihten itibaren söz konusu üyenin artık Konsey üyesi olmadığını kararlaştırabilir"⁸⁷. Bir kararın sürekli bir biçimde infaz edilmemesi, Statü'nün 3. maddesi bağlamında "hukukun üstünlüğü ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı prensibini ciddi surette ihlal" şeklinde yorumlanabilir⁸⁸.

Mahkeme kararlarını uygulamamakta ısrar eden devletler, Konsey'den çıkarılmaya kadar varabilen bir takım yaptırımlarla karşı karşıya kalabilirler. Ancak Bakanlar Komitesi, bu sürecin işletilmesinde en azından bugüne kadar pek istekli davranmamıştır. Komite'nin taraf devletlerin dışişleri bakanlarından veya daimi temsilcilerinden oluştuğu göz önüne alındığında bu esnekliği anlamak daha da kolaylaşacaktır. Örneğin, Loizidou/Türkiye Davası'nda, kararın icrasının yaratacağı kapsamlı sonuçları göz önüne alan Türkiye icradan ısrarla imtina etmektedir. Bakanlar Komitesi konuya ilişkin değişik zamanlarda yayınladığı kararlarında bu duruma dikkat çekmiş; fakat Konsey Statüsü'nün 8. maddesi kapsamında herhangi bir yaptırıma başvurmamış, sadece Türkiye'yi kararı uygulamaya davet etmiştir. Kararın uygulanmasına dair 24 Temmuz 2000 tarihli kararında Komite, kararların uygulanmasını sağlamak amacıyla, kendisine tanınmış olan birtakım yollara başvurabileceği hususunda ilk kez bir Sözleşme tarafına (Türkiye'ye) gözdağı vermiştir⁸⁹. 26 Haziran 2001 tarihli ara karar açık bir şekilde Avrupa Konseyi'nin 8. maddesini belirtmese de, Komite'nin, Türkiye'nin bu karar uyarınca doğan yükümlülüklerine uyması gerektiğini ve Örgüt'ün sahip olduğu bütün araçlarla da bunu sağlamaya kararlı

⁸⁵ 2006/45, 1 Aralık 2006: Table Ronde sur la Non-exécution de Décisions de Justice contre l'Etat et ses Entités en Fédération de Russie: Problèmes en Suspens et Solutions Requises - Conclusions de la Table Ronde des 30-31 octobre 2006.

⁸⁶ AYBAY, **a.g.e.**, s.243.

⁸⁷ Ayhan DÖNER, **İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s.80.

⁸⁸ Avrupa Konseyi Statüsü madde 3: "Avrupa Konseyi'nin her üyesi, hukukun üstünlüğü prensibini ve hükmü altında bulunan her şahsın insan haklarından ve ana hürriyetlerden faydalanma prensibini kabul eder. Birinci fasılda yazılı gayenin güdülmesine samimi ve fiili bir surette iştirak etmeyi taahhüt eyler." Bkz.: BİLİR, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı...", s.153-154.

⁸⁹ CENGİZ, **a.g.e.**, s.4.

olduğunu belirtmiştir⁹⁰. Bakanlar Komitesi'nin, kararın uygulanmasını sağlama kapsamında gücünün bir göstergesi olan bu maddeyle, Bakanlar Komitesi üye devlet makamlarını bu amaç için uygun gördükleri tedbirleri almaya çağırabilmektedir. Buna ilaveten, 14 No.lu Ek Protokol ile getirilen tedbirler ve AİHM tarafından kullanılan kontrol araçları da, olası çözümlere ilişkin yelpazeyi genişletmektedir.

B- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Tarafından Kullanılan Kontrol Araçları

Önemli bir aktör olan Mahkeme, kendi kararlarının yerine getirilmesinde de gittikçe artan bir öneme sahip olmaktadır. Mahkemenin kontrolü her şeyden önce önleyici mahiyettedir. Kararlarının beyan niteliğinde olması ve yaptırım yetkisinin olmayışı, devletler üzerindeki Mahkeme kararlarının etki gücünü zayıflatmaktadır. Buna rağmen Mahkeme, kararını yerine getirmeyen ilgili devletin eksikliklerini detaylı şekilde belirtebilmektedir⁹¹.

Papamichalopoulos ve diğerleri/Yunanistan Davası'nda Mahkeme, devlete seçenekler sunarak bir adım daha atmıştır: Eski hale iade (restitution in integrum) ya da 6 ay içinde maddi zararlar için tazminat ödemesi yapılması gibi⁹². AİHM, ilgili devlete apartmanın iadesini, aksi halde bir miktar ödenmesini öngörmüştür. Mülkün iade edilmesi talebinin, kararın hüküm fıkrasında yer alması; daha da zorlayıcı bir değere kavuşturmuştur⁹³. Mahkeme bazen, devlet makamları üzerinde baskı oluşturmak amacıyla, kararın hüküm fıkrası da dâhil olmak üzere tedbirlere yönelik tavsiyelerde bulunmuştur. Böylece bu tavsiyeler artık genel tedbirleri de kapsamaktadır ve pilot karar usulü Mahkeme'nin tavsiye yetkisini genelleştirme yolunu açmıştır⁹⁴.

---

⁹⁰ 24 Temmuz 2000 tarihli Bakanlar Komitesi kararı, No.2000/105: "Türkiye'nin Mahkeme'nin vermiş olduğu bir kararı uygulamayı reddetmesi onun, Avrupa Konseyi'nin bir üyesi ve bir Yüksek Sözleşen Taraf olarak, uluslararası yükümlülüklerini önemsemediğini açık olarak göstermektedir... Komite, Türkiye'nin bu karar uyarınca yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak amacıyla elinde bulunan tüm yollara başvuracağı kararını deklare eder."

⁹¹ Huvig Davası'nda da olduğu gibi, Mahkeme, ulusal düzeyde yasa koyucunun çalışmasını büyük ölçüde yönlendirmiştir. CENGİZ, **a.g.e.**, s.2. Bkz.: Huvig/Fransa, 24 Nisan 1990, S.A No.176-B, prg.34 ve 15 Haziran 1992 tarih ve 1992/40 No.lu Komite kararı Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁹² 31 Ekim 1995 tarih ve 330-B No.lu Papamichalopoulos ve diğerleri/Yunanistan Kararı'nda AİHM, yargılamanın iki yönlü olduğuna dikkat çekmektedir: "...Başvurucuyu, mümkün olduğunca bulabileceği eş değer pozisyona getirmek ve başvurucunun, ihlal nedeniyle meydana gelen tüm zararlarını gidermek...", Bkz.: CENGİZ, **a.g.e.**, s.2.

⁹³ AİHM, 19 Ekim 2006 tarihli Raicu/Romanya kararı, Bkz.: http://www.coe.int/t/cm/home_fr.asp

⁹⁴ AİHM, 26 Ocak 2006 tarihli Lungoci/Romanya kararında; savunmacı devletin, kararın kesinleştiği günden itibaren altı ay içinde, AİHS'nin 44. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, başvuru dilerse, yargılamanın yenilenmesini sağlamaya ve bununla birlikte kendisine 5000 euroluk bir manevi tazminat, ayrıca vergi mahiyetinde ödenmesi gereken tüm miktarları ödeme tarihindeki kur oranı üzerinden ödemek zorunda olduğuna hükmetmiştir.

C- 14 No.lu Protokol ile Getirilen Yenilikler

Kararların uygulanmasının denetlenmesi konusunda 14 No.lu Ek Protokol, AİHM önünde, Bakanlar Komitesi yararına iki yeni başvuru imkânı oluşturmuştur. Daha önceki sistemde, kararın hüküm ve gerekçesini okuyarak alması gereken tedbirler konusunda Sözleşmeciler devletlerin takdiri yetkisi daha genişti. Oysa değişen sistemde, kararın uygulanmasında bir tereddüt yaşandığında, kararın ne anlama geldiğinin yorumlanması konusunda Mahkemeye yeni bir yetki verilmiştir⁹⁵. Böylece Mahkeme, kararın içeriğinin yorumlanması zorluğu ve devletin kararı infaz etmede kusurunun olması durumlarında Bakanlar Komitesi'nin yardımına koşabilmektedir⁹⁶.

1- Kararın “Yorumlanmasının Zorluğu” Halinde Mahkemeye Başvuru

Sözleşme'nin 46. maddesinin 3. bendine göre, bu yeni başvuru imkânı doktrin ve Avrupa Konseyi organları tarafından ortaya konulmuş bir soruna çözüm niteliğindedir. Kararın anlaşılabilirliği, bazen kararın düzgün ve hızlı uygulanmasına zarar vermektedir. Mahkemece verilmiş bir kararın uygulanması aşamasında, kararda yer almış olan bir kavramın nasıl anlaşılması gerektiği konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkması ya da duraksamalarla karşılaşılması durumlarında, Bakanlar Komitesi, durumun aydınlatılması için konuyu Mahkemeye gönderebilmektedir⁹⁷.

Mahkemeye başvurulması, savunmacı devlet veya başvuru tarafından değil, yalnızca Bakanlar Komitesi'nce ve üçte iki çoğunlukla mümkündür. Bu durum ise, Mahkemeye aşırı iş yüklememek için getirilmiş bir düzenlemedir. Yorum ihtiyacı kararın açıklanmasından çok sonra da ortaya çıkabileceğinden, süre konusunda hiç bir kısıtlama öngörülmemiştir. Bu yüzden, bu prosedür yalnızca Mahkemenin sonraki bir kararla içtihadını açıklama fırsatının olmayacağı durumlarla ilgilidir⁹⁸.

Bakanlar Komitesi'nin 10 Mayıs 2006 tarihli kararının 10 No.lu kuralı da; Sözleşmenin 46. maddesinin 3. paragrafı gereğince, Bakanlar Komitesi kesin bir kararın infazının denetlenmesi önündeki engelin bu kararın yorumundan kaynaklandığı kanaatindeyse, Mahkemenin bu yorum konusunda karar alması için başvuruda bulunabileceğini düzenlemektedir. Mahkemeye başvuru kararı, Komite'de temsil hakkı bulunanların üçte ikisinin oy çokluğu ile alınır. Söz konusu başvuru kararı, Bakanlar Komitesi'nin denetleme sürecinin her aşamasında alınabilmektedir⁹⁹.

⁹⁵ EREN, **a.g.e.**, s.602.

⁹⁶ BİLİR, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı...”, s.152.

⁹⁷ AYBAY, **a.g.e.**, s.257. AİHS md. 46/3: “Bakanlar Komitesi kesin bir kararın infazının izlenmesinin bu kararın yorumlanmasına ilişkin bir zorluktan dolayı engellendiğini düşündüğü zaman, AİHM'ye bu yorum sorunu hakkındaki görüşünü almak için başvurabilir. AİHM'ye başvuru kararı, Komite'de yer alma hakkına sahip temsilcilerin üçte ikisinin çoğunluk kararıyla alınır”. Bkz.: EREN, **a.g.e.**, s.601.

⁹⁸ LAMBERT ABDELGAWAD, “Les Procédures de Réouverture...”, s.58.

⁹⁹ Bakanlar Komitesi'nin 10 Mayıs 2006 tarihli 964. Daimi Temsilciler Toplantısı'nda kabul edilmiş metnin “Bir Kararın Yorumu için Mahkemeye Başvurma” ile ilgili 10 No.lu kural; “1. Sözleşmenin 46. maddesinin 3. paragrafı gereğince, eğer Bakanlar Komitesi kesin bir kararın infazının denetlenmesi önündeki engelin bu kararın yorumundan kaynaklandığı kanaatindeyse, Mahkemenin bu yorum konusunda karar alması

2- Devletin Kararı Yerine Getirmedeki İhmali Halinde Mahkemeye Başvuru

İhmal başvurusunun ortaya çıkması 14 No.lu Ek Protokol tarafından değiştirilen Sözleşme'nin 46. maddesinin yeni yazımının sonucudur. Söz konusu düzenleme, açıklayıcı raporun hükümlerine göre, bu reformun en dikkati çeken ve en önemli unsuru olarak görülmektedir. Sözleşme'nin 46. maddesinin 4. fıkrasına göre, "Bakanlar Komitesi, bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın, taraf olduğu bir davada verilen kesin karara uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, ilgili Taraf'a ihtarında bulunduktan sonra, Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, ilgili Taraf'ın 1. fıkrada öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmediği meselesini Mahkeme'ye intikal ettirebilir". Söz konusu maddenin 5. fıkrası ise; "Mahkeme 1. fıkranın ihlal edildiğini tespit ederse, alınacak önlemleri değerlendirmesi için davayı Bakanlar Komitesi'ne gönderir. Mahkeme, eğer 1. fıkranın ihlal edilmediğini saptarsa, davayı, incelemesine son verecek kararı alması için Bakanlar Komitesi'ne iletir" şeklindedir¹⁰⁰.

Bakanlar Komitesi bazı devletlerin kararları uygulamama direnci karşısında, önceleri kısıtlı tedbirlere sahipti. 14 No.lu Ek Protokol'ün açıklayıcı raporunda dile getirildiği üzere, ara kararlar şeklindeki hafif tedbirler ile Avrupa Konseyi Statüsü'nün 3 ve 8. maddeleri uyarınca Konsey üyeliğinin sona erdirilmesi gibi ağır bir yaptırım arasında kalan ara tedbirler yoktur. Devletin kararı yerine getirmedeki ihmali halinde, Mahkemeye yapılacak başvurunun etkili bir ara tedbir olup olmayacağı zamanla anlaşılacaktır.

Yargılama prosedürü, tamamen politik bir organ olan ve kararını yerine getirmemesinin denetiminden sorumlu Bakanlar Komitesi'nin elindedir. Karar, gerekçeli bir ara karar şeklinde alınmaktadır. Kural olarak, en az 6 ay önceden karara uymayan devlete ihtar yapılmaktadır. Mahkeme muhtemelen, Bakanlar Komitesi'nin görüşünü alarak bu görüşü benimsemektedir. Mahkeme ihmalin olduğu kanaatine varırsa, dava yeniden Bakanlar Komitesi'nin önüne gelmekte; aksi takdirde Bakanlar Komitesi'nin davayı kapatması zorunluluğu doğmaktadır¹⁰¹.

---

için başvuruda bulunabilir. Mahkemeye başvuru kararı Komitede temsil hakkı bulunanların üçte ikisinin oy çokluğu ile alınır.

2. Mahkemeye başvuru kararı Bakanlar Komitesi'nin denetleme sürecinin her aşamasında alınabilir.

3. Mahkemeye başvuru kararı bir ara karar niteliğindedir. Bakanlar Komitesi'nde ifade edilen farklı görüşleri ve özellikle yüksek sözleşmeci tarafın görüşlerini içeren gerekçeli bir karardır.

4. Gerektiğinde ve komite tarafından başka bir temsiliyet şekline karar verilmedikçe, Bakanlar Komitesi Mahkeme huzurunda başkanı tarafından temsil edilir. Bu karar komitede temsil hakkı bulunanların oy çokluğu ve kullanılan oyların üçte ikisi ile alınır." şeklindedir.

¹⁰⁰ Bkz.: (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/AIHS_tr.pdf, 28.03.2013.

¹⁰¹ Bakanlar Komitesi'nin 10 Mayıs 2006 tarihli 964. Daimi Temsilciler Toplantısı'nda kabul edilmiş metnin "İhmal Başvurusu" başlıklı 11 No.lu Kuralı; "1. Sözleşmenin 46. maddesinin 4. paragrafı gereğince Bakanlar Komitesi bir yüksek sözleşmeci tarafın kesinleşmiş bir karara uymayı red ettiği kanaatindeyse, bu tarafa bir ihtar yaptıktan sonra ve komitede temsil hakkı bulunanların üçte ikisinin oy çokluğu ile yüksek sözleşmeci tarafın sorumluluğunu yerine getirmesi için mahkemeye başvurabilir.

2. İhmal başvurusu ancak istisnai durumlarda kullanılmalıdır. Bu başvuru ancak ilgili yüksek sözleşmeci tarafı Mahkemeye başvurulması konusunda bilgilendirecek bir ih-

D- Parlamenterler Meclisi

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin kontrolü, 1993 tarih ve 485 sayılı Yönerge'nin kabulüne dayanır. Söz konusu düzenlemeyle Meclis, kendi bünyesindeki İnsan Hakları ve Hukuki Sorunlar Komisyonu'nu "Mahkeme kararlarının uygulanması da dâhil olmak üzere, üye devletlerde insan hakları konusunda sorunlar baş gösterdiğinde" bir rapor yapmakla görevlendirilmiştir. Meclis'in kontrolü, Avrupa Konseyi bünyesindeki üye devletler tarafından Sözleşme altına alınmış taahhütlerine uymak amaçlı 1995 tarih ve 508 sayılı Yönerge ile genişletilmiştir. Meclis, 1993 tarih ve 488 sayılı Yönergeyle de "gözlemleme" prosedürü kurmakla görevlendirilmiştir¹⁰².

Üye devletlerin parlamenterlerinden oluşan Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, 28 Eylül 2000'de kabul edilen 1226 sayılı karar ile AİHS'nin insan haklarının korunmasındaki önemine dikkat çekmiş ve dayanışma ilkesi gereği devletlerin yalnız kendi taraf oldukları davaların kararlarının değil, kendi sistemleriyle ilgili olabilecek tüm kararların gereklerini yerine getirmelerinin altını çizmiştir¹⁰³.

Parlamenterler Meclisi, ulusal düzeyde, düzenlemenin Sözleşme'ye uyumlu hale getirilmesi, kararların uygulanması için gerekli önlemlerin alınması, gerektiğinde yeniden yargılama olanağının sağlanması gibi önerilerde bulunmuştur. Bakanlar Komitesi'ne de Mahkemeye açıklayıcı yorumda bulunabilme yetkisinin verilmesi ve üye devletleri kararları yerine getirmeye zorlayacak kuralların getirilebilmesi için Sözleşme'nin değiştirilmesi çağrısında bulunmuştur¹⁰⁴.

Parlamenterler Meclisi'nin müdahalesinin faydası, bildirim kamuyuona açık niteliğinde yatmaktadır. Böylece Avrupalı parlamenterler kendi hükümetlerinin yerine getirmediği uluslararası yükümlülükler için, hükümetlerine baskı yapabilmektedirler. Parlamenterler Meclisi'nin gittikçe artan bu müdahalesi, Bakanlar Komitesi'yle işbirliği içinde ve onu tamamladığı ölçüde olduğu sürece yararlı olacaktır.

Sonuç

20. yüzyılın bekli de en önemli gelişmesi, insan haklarının uluslararası düzeyde tanınması ve korunması için uluslararası mekanizmaların kurulmasıdır. Uluslararası düzende benimsenen insan haklarına ilişkin uluslararası anlaşmalar, hem insan hak ve özgürlüklerinin kapsamı hakkında üzerinde anlaşılabilir tanımlar oluşturması, hem de ülkelerin hukuk sistemlerinde ve uy-

---

tardan sonra yapılır. Bu ihtar, eğer komite aksi yönde karar almamış ise, Mahkemeye başvurunun yapılmasından en geç altı ay önce yapılır ve ara karar şeklini alır. Bu karar, komitede temsil hakkı bulunanların üçte ikisinin oy çokluğu ile alınır.

3. Mahkemeye başvuru ara karar niteliği taşır. Karar gerekçeli olup, ilgili yüksek sözleşmeciler tarafın düşüncesini en açık şekilde yansıtır.

4. Şayet Bakanlar Komitesi farklı bir temsil kararlaşdırmadıysa, Bakanlar komitesi başkanı Mahkemede komiteyi temsil edilir. Bu karar, komitede temsil hakkı bulunanların üçte ikisinin oy çokluğu ve kullanılan oyların üçte ikisi ile alınır."

¹⁰² LAMBERT ABDELGAWAD, "Les Procédures de Réouverture...", s.68.

¹⁰³ 12 Temmuz 2000 tarih ve No.lu 1226/2000 Bakanlar Komitesi kararı, "Execution of Judgments of the European Court of Human Rights", Doc. 8808. Bkz.: Erik JURGENS, Bkz.: (Çevrimiçi) <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9013&Language=EN>, 26 Mart 2013.

¹⁰⁴ Erik JURGENS, Bkz.: (Çevrimiçi) <http://assembly.coe.int>, 26 Mart 2013.

gulamalarında bu hakları korumaya yönelik gerekli adımların hükümetlerce atılmasının sağlanmasını amaçlamaktadır. Zira Sözleşme sisteminin ulusal hukuku tamamlayan ikincil nitelikte olduğu ve öncelikli sorumluluğun Sözleşme'ye taraf devlet ve onun yargı organlarına ait olduğu unutulmamalıdır¹⁰⁵.

AİHM kararlarının yerine getirilmesi "yaptırım korkusundan çok devletlerin politik çıkarlarına" bağlıdır. Bununla birlikte, Mahkeme kararlarının %100 oranında etkili ve hızlı bir şekilde yerine getirilmesi de mümkün değildir. Kararların uygulanmamasından ziyade, genellikle gecikmeli uygulanması söz konusudur. Genel tedbirlerin gecikmeli alınması Mahkeme önündeki yeni başvuruların da kaynağını oluşturmaktadır¹⁰⁶.

Parlamente Meclisi'nin sınıflandırmasına göre, Mahkeme kararlarının yerine getirilmesiyle ilgili sorunlar; "politik, gerekli reformlara bağlı, iç yasama prosedürlerine bağlı uygulamaya dair, bütçesel, kamuoyuna bağlı, kararların anlaşılması güç ya da anlaşılmaz yazımına bağlı ve diğer yargı makamlarından doğan yükümlülüklerle birbirinin içine girmesine bağlı" nedenlerden ortaya çıkmaktadır. En sık görülen nedenler gerekli reformların çokluğuna ve iç yasama prosedürlerinin ağırlığına bağlı olanlardır. Politik zorluklar daha nadirdir; ancak ortaya çıktıklarında aşılması çok güç engeller oluşturmaktadırlar¹⁰⁷.

Kararların uygulanmamasına çözüm için Parlamento Meclisi, Mahkemeyi her zaman kendisinin doğrudan doğruya kararı yerine getirmeyi sağlayacak tedbirleri emretme veya en azından belirtme yetkisinin olduğunu kabul etmeye teşvik etmiştir. Ama yine de, Avrupa Birliği çerçevesinde var olan itaatsizlik cezası fikrini benimsetmeyi başaramamıştır¹⁰⁸. Ancak zamanla AİHM kararlarının yerine getirilmesinin, Sözleşme'nin uygulanmasında olduğu gibi, bütün ulusal makamların sorumluluğu haline dönüştüğü de göz ardı edilmemelidir. Sözleşme'nin ulusal anlamda hayata geçirilmesinden sorumlu olan hükümet, ulusal mevzuatın AİHM kararlarıyla uyumlu hale getirilmesi amacıyla yapılması gereken yasa değişikliklerine öncelik vermelidir¹⁰⁹.

AİHM'nin özellikle Türkiye'nin taraf olduğu başvurularda vermiş olduğu kararları, tespit edilen ihlallerin tekrarlanmasını önlemek amacıyla, gerekirse özerk kurumlar tarafından Türkçeye çevrilmeli ve çevrilen metinler konuyla ilgilenen kişilerin kullanımına açılmalıdır. Adalet Bakanlığı, Türkiye hakkında verdiği bazı kararların çevirilerini gerek internet sitesinde gerekse dergilerde yayınlamaktadır¹¹⁰. Ancak söz konusu çeviriler sınırlı sayıda olduğundan ihti-

¹⁰⁵ EREN, **a.g.e.**, s.112-113.

¹⁰⁶ 2002'de, AİHM'nin aldığı 844 kararın % 65'ini AİHM'nin kararları hemen infaz edilmiş olsaydı meydana gelmeyecek olan tekrarlı davalar oluşturmuştur. Bkz.: LAMBERT ABDELGAWAD, "Les Procédures de Réouverture...", s.70, dp.193.

¹⁰⁷ 12 Temmuz 2000 tarih ve No.lu 1226/2000 Bakanlar Komitesi kararı, "Execution of Judgments of the European Court of Human Rights", Doc. 8808. Bkz.: Erik JURGENS, (Çevrimiçi) <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9013&Language=EN>, 26 Mart 2013.

¹⁰⁸ 1226/2000, 1477/2000, 1546/2002 No.lu Bakanlar Komitesi kararları, "Execution of Judgments of the European Court of Human Rights", Bkz.: Erik JURGENS, (Çevrimiçi) <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9013&Language=EN>, 26 Mart 2013.

¹⁰⁹ GÖZÜBÜYÜK, GÖLCÜKLÜ, **a.g.e.**, s.130.

¹¹⁰ CENGİZ, **a.g.e.**, s.8.

yacı karşılamamaktadır. Oysa ulusal ve uluslararası düzeyde, hâkimlerin ve avukatların insan haklarının ve özgürlüklerinin korunmasındaki ve geliştirilmesindeki rollerinin çok önemli olduğu açıktır¹¹¹. Dolayısıyla insan haklarının uygulayıcısı olanlar, mesleklerini yaparken konuyla ilgili AİHM kararlarına rahatça ulaşabildikleri ölçüde, iç hukuktaki işlem veya kararlarında, Sözleşme Hukuku'nu ihlal etme olasılığını daha aza indirmiş olacaklardır.

---

¹¹¹ Françoise TULKENS, "Genel Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması", **50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye**, Uluslararası Sempozyum, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ed. Ahmet Taşkıran, Ankara, 4 Aralık 2009, s.10.